

הרב אברהם סוחובולסקי

משמעויות לתקנת פרוזבול

הקדמה

תקנת פרוזבול התבארה בגמרא בגיטין:¹

פרוסבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" וגו', עמד והתקין פרוסבול; וזה הוא גופו של פרוסבול: מוסרני לכם פלוני דיינן שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים. ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא; דתניא, רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט – בשתי שמיטות הכתוב מדבר: אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים; בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים. ותקינן רבנן דתשמט זכר לשביעית. ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול. ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינן רבנן דתשמט? אמר אביי: שב ואל תעשה הוא. רבא אמר: הפקר בית דין היה הפקר.

הרמב"ם² והשו"ע³ פסקו כהבנת הגמרא שמדין תורה חיוב מצוות שמיטת כספים תלויה בדין יובל, וכשאיין יובל נוהג אף מצוות שמיטת כספים לא נוהגת. ומכל מקום חכמים תיקנו לקיים מצוות שמיטת כספים "זכר

1. גיטין דף לו ע"א.

2. הלכות שמיטה ויובל פ"ט הל' ב-ג, הל' טז.

3. חושן משפט, סי' סז סעי' א, סעי' ב.

לשביעית", אף בזמן הזה שאין יובל נוהג. הלל ראה שבקיום תקנה זו נמנעו העם מלהלוות זה את זה, ולכן התקין את הפרוזבול.

הרבה עסקו בהבנת משמעות הפרוזבול בהגדרות ההלכתיות: כיצד ובאיזה אופן ועל פי אילו כללים הלכתיים פועל הפרוזבול, כך שלא ישמוט את ההלוואות. במאמר זה ננסה להבין את משמעות הפרוזבול במובן הרעיוני. מתוך ביאורי המפרשים ניתן להבין זאת במספר אופנים.

תקנת פרוזבול – הפקעת שמיטת כספים "זכר לשביעית"

בפשט לשון הגמרא משמע שהתקנה הראשונה שתיקנו חכמים, שמיטה כספים מדבריהם, היה עניינה "זכר לשביעית". ותקנת פרוזבול שתיקן הלל, באה ומפקיעה את תקנת חכמים הקודמת, שמיטת כספים – "זכר לשביעית". ראה הלל שאין העם מסוגל לקיים את תקנת שמיטת כספים – "זכר לשביעית", ועוברים על הכתוב בתורה, "הישמר לך פן יהיה דבר וגו'", עמד והתקין פרוזבול. ובכך נפקעה התקנה הראשונה.

כך נראה בלשון ספר יראים: "וכדרכי קיי"ל דקאים ליה הלל כוותיה, דתנן בהשולח הלל תקן פרוזבול להפקיע שביעית דסבירא ליה כרבי".⁴

וכך נראה שזוהי גם הבנת הרע"ב בפירושו למשנה במסכת שביעית: "רבנן הוא דתקינן שמיטת כספים בזמן הזה, ומשום הכי היה כוח ביד הלל לתקן פרוזבול להפקיע דין השמיטה, הואיל ואין שמיטת כספים בזמן הזה אלא מדברי סופרים".⁵

לאור הבנה זו, שיש בתקנת הלל הפקעת תקנת שמיטת כספים – זכר לשביעית, מובנת מאוד שאלת הגמרא,⁶ האם תקנת פרוזבול של הלל "לדריה הוא דתקין, או דלמא לדרי עלמא נמי תקין". וכדברי רש"י: "להושיב ב"ד אי אכשור דרי שלא יהו מונעין מלהלוות לבטל את תקנת הלל שאפילו כתב פרוזבול ישמט".⁷

כלומר הואיל וסוף סוף תקנת הלל מפקיעה את תקנת שמיטת כספים – זכר לשביעית, אזי נשאלת השאלה אם יהיה דור כשר שלא ימנעו מלהלוות זה את זה, האם אפשר יהיה לבטל תקנת הלל המפקיעה את מצוות שמיטת כספים –

4. סי' קסד ד"ה השמטת כספים.

5. רע"ב שביעית פ"י מ"ג.

6. גיטין לו ע"ב.

7. ד"ה לבטולי.

זְכַר לשביעית, ולא יהיה לה שום תוקף. שאף מי שעשה פרוזבול לא תהיה לכך משמעות, והלוואותיו יהיו נשמיים. או שמא זו תקנה לדורות, ולאחר שתיקן הלל פרוזבול אין יכולת לבית דין אחר (אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמניין) לבטל מעשה זה, ומי שעשה פרוזבול הועילו מעשיו שלא ישמטו הלוואותיו.

לפי הבנה זו נראה כדבר פשוט, שאם אדם ירצה לא לעשות פרוזבול המפקיע את שמיטת כספים – זְכַר לשביעית, או ירצה אדם לא להכליל בפרוזבול חלק מהלוואותיו ולקיים את התקנת חכמים הראשונה, ודאי שמעשה זה הוא חיובי ורצוי יותר, שהרי מקיים תקנת חכמים הראשונה שמיטת כספים – זְכַר לשביעית.

תקנת פרוזבול – זְכַר לשביעית

בחלק מן הראשונים מצאנו הבנה שונה לתקנת פרוזבול, וזאת מתוך הבנה שתקנת החכמים הראשונה – "שמיטת כספים מדרבנן", מתחלקת לשני חלקים. החלק המעשי – שמיטת כספים מדרבנן כעין מצוות התורה בשמיטת כספים, וכן המגמה – כדי שיהיה "זְכַר לשביעית". והלל בתקנת פרוזבול הפקיע את החלק המעשי, אך את המגמה "זְכַר לשביעית" לא הפקיע, ואף בתקנת פרוזבול יש "זְכַר לשביעית".

הראשונים בפירושם לגמרא⁸ הקשו מדוע היה להלל צורך לתקן תקנה מיוחדת, ולא השתמש בפרטים של דיני שמיטת כספים, שיש בהם מצבים שאין שביעית משמטת (כגון המוסר שטרותיו לבית דין, וכן המתנה על מנת שלא תשמטני בשביעית שתנאו קיים), והם תרצו מספר תירוצים. הריטב"א⁹ הוסיף תירוץ נוסף שמוסיף הבנה חדשה בתקנת פרוזבול:

וכיוון שתנאי זה קיים למה הוצרך הלל לתקן פרוזבול, ויש לומר דהא ליתא דאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלוואה, וגם אינו רוצה שנראה כאילו מתייאש מלגבות חובו בזמנו, ועוד שנראה כאילו מראה עין רעה לשמיטת השביעית, ועוד שתשתכח תורת שביעית, אבל

8. רמב"ן (גיטין לו ע"א ד"ה ומי איכא); ר"ן (גיטין לו ע"א ד"ה ועדים); כפתור ופרח (סי' מט); ריטב"א (מכות ג ע"ב); מאירי (גיטין לו ע"א ד"ה ולעיקר).

9. מכות ג ע"ב ד"ה אמר רב ענן. הזכירו הבית יוסף ב"בדק הביתחושן משפט סי' סז אות ט (א) ד"ה ואפילו אם.

פרוזבול הוא זְכַר לשביעית דאושא מילתא כשבאין כולם לעשות פרוזבול.

וכן המאירי:¹⁰

ולעיקר התקנה מיהא יש שואלים ולדרוש להו על מנת שלא ישמיטנו בשביעית, שמועיל כמו שביארנו בראשון של מכות, ותרצו שאם כן אף כולם עושים כן ותשתכח תורת שביעית, אבל פרוזבול שצריכים לבוא עליו לפני בית דין מכל מקום אוושא מילתא, ונמצא רישומו של שביעית ניכר עד שהכול אומרין נשמט היה אלא שמכר שטרותיו או פרוזבול לבית דין.

כלומר שראה הלל שנמנעו העם מלהלוות, ועברו על מה שכתוב בתורה, לא בא רק להסיר המכשול מן העם, שלא יעברו על דברי תורה, שהרי זאת היה יכול לעשות בלי תקנה מיוחדת, על ידי שהיה מלמד את הציבור להשתמש בדין "מתנה על מנת שלא תשמטני בשביעית", שאין שביעית משמטתו. אלא הלל רצה לשמר את מגמת חכמים שיהיה "זְכַר לשביעית", ולכן תיקן פרוזבול, שיש בזה אכן הפקעת החלק המעשי של שמיטת כספים, אך נשארה המגמה של "זְכַר לשביעית". על ידי שכולם באים לעשות פרוזבול, מתפרסם הדבר שמסתיימת שנת השמיטה, ויש מצווה לשמט כספים, ומחמת אילוצים מסוימים אין אנו עושים זאת, ומפקיעים מצווה זו על ידי הפרוזבול. מכל מקום "זְכַר לשביעית" יש כאן.

מכל מקום ודאי קיום תקנת חכמים הראשונה יש בה ערך נעלה יותר מתקנת פרוזבול. שהרי בנוסף לקיום המגמה "זְכַר לשביעית", אף מקיים מצווה מדרבנן של שמיטת כספים כעין מצוות התורה. לכן אם אדם ירצה לא לעשות פרוזבול, או ירצה אדם לא להכליל בפרוזבול חלק מהלוואותיו, ולקיים את תקנת החכמים הראשונה, ודאי שמעשה זה הוא חיובי ורצוי יותר, שהרי מקיים תקנת החכמים הראשונה, שיש בה גם את המגמה וגם את החלק המעשי הנעלה יותר.

וכן העיר בעל אורים ותומים¹¹ על דברי הרמ"א¹² שכתב ש"יש אומרים שאין שמיטה נוהגת בזמן הזה ועליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגים דין שמיטת כספים כללי".

10. גיטין לו ע"א ד"ה ולעיקר ביאר בדרך זו.

11. חושן משפט סי' סז אות א.

12. חושן משפט סי' סז ע"א.

ובאמת אף שהיה אמת ונכון כדברי הרז"ה וסייעתו, דאמרינן דאין שמיטה נוהג בזמן הזה כלל וכלל, **היה מן הראוי ויפה לנו להחמיר בזה ולנהוג דין שמיטת כספים**. כי מה מאוד מזהיר אותנו הנביא בגולה "הציבי לך ציונים", **ולעשות זכר מצוות ה' שהיה חובה עלינו בהיותנו שוכנים בקרב הארץ**, "ובהלו נר ה' על ראשינו", ואיך לא נשים זכר למצוות שמיטה, ונשים אחרי הדלת מצווה זו בזיכרונה מבלי תת לה זכר כלל... הלא ראוי על כל הירא וחרד לדבר ה' לשמוע ולשמור ולעשות **על כל פנים זכר למצווה זו שהיה נוהגת אצלנו בזמן שהינו שרויים על אדמתנו...** ואם כן **מאוד ראוי לכל איש להחמיר לעשות על כל פנים זכר למצווה זו בפרוזבול**, וכמו שנכתב לעיל, לבל יישכח זכר מצווה זו מקרב ישראל.

הרי שביאר את תקנת פרוזבול שהיא "זכר לשביעית" כהסבר הריטב"א. ובתחילת דבריו כתב שמן הראוי היה אכן להחמיר ולנהוג דין שמיטת כספים כפשוטה, זיכרון לזמן היותנו שוכנים בקרב הארץ והיה חיובה מן התורה, וסיים שעל כל פנים ראוי לפחות לעשות זכר למצווה זו על ידי פרוזבול.

וכן כתב הבן איש חי¹³ שהפרוזבול יש בו מצוות שמיטת כספים דהיינו זיכרון לשמיטת כספים, והוסיף שראוי אף לקיים מצוות שמיטת כספים בפועל ממש וזו לשונו :

ואני מזהירך שתעשה פרוזבול כתקנת הלל הזקן עליו השלום זיע"א, על כן כל אדם לא יתשל בדבר זה ונמצא הוא **מקיים מצוות שמיטת כספים**... והנה יש מתחסדים אחר שכותבין הפרוזבול מלווה לחברו סך מה עשרה גרוש... ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול, כיוון שהלווהו אחר זמן הפרוזבול, ואז אחר ראש השנה כשיביא לו חברו המעות לפורעו, יאמר לו משמט אני ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלווה ולחדי במעות האלו, **והמלווה לחדי במצוות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל**. ותהילות לאל יתברך הנהגתי מצווה זו פה בעירנו בגדאד יע"א הדפסתי שטרות של פרוזבול וחלקתי אותם לכמה בני אדם ועשאו, וגם לימדתי אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן הפרוזבול סך מה, ולקיים בפועל כאמור לעיל, אשריהם ישראל אוהבי מצוות ה' ועושים אותם בשמחה.

13. שנה ראשונה, פרשת כי תבוא סעי' כו.

וגם אם לווה אדם מחברו ככרות לחם אפילו ככר אחד נוהג בו דין שמיטה, על כן טוב שתלווה האישה יום ערב ראש השנה כיכר או שתיים או שלוש לחברתה ואחר ראש השנה כשתפרע לה תאמר לה משמטת אני והרי זו מקיימת מצוות שמיטה... וכן עשו קצת נשים פה בעירנו יע"א, כי דרשתי דבר זה בעזה"י ברבים אשריהם ישראל.

תקנת פרוזבול – שווה לתקנת שמיטת כספים

מצאנו באחרונים הבנה נוספת בתקנת פרוזבול של הלל. הלל לא הפקיע שום דבר בתקנה הראשונה, אלא חידש תקנה מקבילה לתקנה הראשונה כפי שיבואר לקמן.

שו"ת התעוררות תשובה¹⁴ נשאל אם יש להחמיר שלא לכתוב פרוזבול בשביעית בזמן הזה, כדי לקיים מצוות שמוט ובתשובתו¹⁵ כתב:

ועתה נבוא לבאר ספק זה אם יש להחמיר לבעל נפש ומדקדק שלא לכתוב פרוזבול בדי לקיים מצווה מדברי סופרים שמיטת כספים... ונראה לי טעמא דשמיטת כספים נוהג בזמן הזה פירשו הראשונים, שהוא זכר לשמיטת כספים דאורייתא, ואם כן מעיקרא הכי תיקנו רבנן שהמלווה יאמר משמט אנכי ויכריח ללווה שיאמר, אף על פי כן ובמתנה אני נותן לך ודי בזה, כיוון שעל ידי זה הוא זכר שמיטת כספים ולא ישתכח שמיטת כספים לגמרי. **כי לא היה כוונתם להטיל חוב מצווה שישמיטו חובותיהם רק לזכר, ובזה נתקיים הזכר.** וכדאיתא בריטב"א, טעמא דלמה לא תיקנו שכל אחד יתנה על מנת שלא תשמטיני אתה בשביעית משום דתשתכח על ידי זה תורת שמיטה, אבל בכתיבת פרוזבול דצריך דיינים די בפרסום הזה ולא ישתכח. **לפי זה כיוון דכל עיקר טעמא דתקנתא הוא רק משום שלא תשתכח תורת שמיטה, אם כן די בזה בכותב פרוזבול כיוון דלא היה טעמא דבית דין המתקנים שישמיט החוב באמת רק שיהא זכר לשמיטה ודי בפרוזבול לזכר עולם.**

אבל יש להביא ראיה מרבה שהוזהר על דלא החזיר לו ממונו, ולמה לא זהיר רבה לכתוב פרוזבול ויהא בטוח על ממונו, משום דוודאי בלא ספק רצה לקיים מצוות שמיטה לשמט חובו. ולא תקשי דאם כן באמת

14. הרב שמעון סופר בנו של הכתב סופר, סי' קנא.

15. שם, ד"ה ועתה.

למה היה עצב, היה לן לבטוח על הבטחת "בגלל הדבר הזה יברכך".
 וצריך לומר כסמ"ע דבמצווה דרבנן לא נאמר ברכה זו. **אבל לעומת זה
 שאר אמוראים דעשו פרוזבול, ורבנן דבי רב אשי דמסרו מילייהו
 להדדי, נראה דאין להחמיר שלא לכתוב פרוזבול.**

לפי הבנת בעל שו"ת התעוררות תשובה, הרי שתקנת חכמים הראשונה
 שמיטת כספים – "זכר לשביעית", לא היו בה שני חלקים: חלק מעשי
 והמגמה, אלא כל עניינה היה רק המגמה שיהיה זכר לשביעית. ומעולם לא
 הייתה כוונת חכמים להטיל חוב, שתהיה מצווה מדרבנן לשמט חובות
 כמצוות שמיטת כספים שהיא מהתורה (מצווה דרבנן כעין דאורייתא), אלא
 התקנה הראשונה הייתה שהמלווה ישמוט חובותיו, והלווה יאמר אף על פי כן
 במתנה אני נותן לך, ובכך יהיה זכר לשביעית. וכשראה הלל שאף על זאת
 נמנעים העם להלוות זה את זה, התקין פרוזבול, שאף היא תקנה המקבילה
 לתקנה הראשונה, שאין בה הטלת חוב, שאין המלווה נצרך לשמוט חובותיו.
 ומעלת הפרוזבול היא שכך לא ימנעו העם מלהלוות, וכן יש בה את המגמה
 של חכמים כבתקנה הראשונה "זכר לשביעית", כפי שביאר הריטב"א שהוזכר
 לעיל. לפיכך מחדש בעל שו"ת התעוררות תשובה שאין מעלה לא לכתוב
 פרוזבול ולקיים שמיטת כספים בפועל, שהרי מעולם לא הייתה תקנה כזו
 מדרבנן, ולכן יש להישאר בתקנת הפרוזבול ודיו.

ודבריו מחודשים ולא מוכחים. יסוד לדבריו מבוססים על דברי הריטב"א,
 ואכן הריטב"א ביאר שבתקנת הפרוזבול יש בה זכר לשביעית, אך לא הסביר
 שהתקנה הראשונה של שמיטת כספים – "זכר לשביעית", הייתה רק
 שהמלווה ישמוט חובותיו והלווה יאמר אף על פי כן במתנה אני נותן לך.

כמו כן לפי דבריו ניתן להבין את דברי המשנה במסכת שביעית¹⁶ "המחזיר
 חוב בשביעית, יאמר לו משמט אני. יאמר לו אף על פי כן יקבל ממנו שנאמר
 'וזה דבר השמיטה'" וכן דברי המשנה הבאה¹⁷ "המחזיר חוב בשביעית רוח
 חכמים נוחה ממנו", הם חלק מתקנת חכמים לקיים שמיטה זכר לשביעית.
 ואילו בזמן ששמיטת כספים הייתה מן התורה, שעניינה אכן הטלת חוב על
 המלווה שישמוט את חובותיו ללווה, אין דרישה מן הלווה להחזיר את חובו.
 ודברים אלו לעניות דעתי קשה לקבלם. שהרי דין זה נלמד מן הפסוק "וזה

16. שביעית פ"י מ"ח.

17. שביעית פ"י מ"ט.

דבר השמיטה" וקשה לומר שאין לימוד זה מהתורה אלא רק אסמכתא בעלמא, ולא עוד אלא אף לא קיים בזמן שחיוב שמיטת כספים מן התורה.

תקנת פרוזבול – מנוף לקיום שמיטת כספים

הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל¹⁸ הוסיף ביאור נוסף לתקנת פרוזבול: הלל ראה שאין העם מלווים זה את זה, ועוברים על דברי תורה. הוא תיקן תקנה שעניינה לא הפקעת שמיטת הכספים בבחינת הסרת המכשול בלבד, אלא יש בה זכר לשביעית כפי שהתבאר בריטב"א לעיל. הוסיף וביאר הגר"ש ישראלי שזיכרון זה, אין עניינו "צמצום" עשיית מעשה קטן ביחס למעשה הגדול, עד שיבוא זמן שנוכל לקיים ולעשות את המעשה הגדול והשלם. אלא עניינו להיות מנוף זרז ותמריץ לעשות את המעשה הגדול, קיום שמיטת כספים כתיקונה. תקנת פרוזבול שהיא "זכר לשביעית" מעוררת אותנו להבין, שיש משהו אחר שהוא גדול יותר, ערכי יותר, שאינו רק זיכרון, וגורם לנו לשאוף להגיע אליו.

אם נתעמק בדבר, נבין גם את התוכן ההגיוני של גישה זו של ההלכה. ההוראה של שעת דחק אינה לדחוק [את] רגלה של ההלכה לכשיחזרו לתנאים נורמליים, אדרבא, זו באה לשמור על ההלכה ולהכשיר את הקרקע לקיומה כראוי עם סילוק שעת הדחק. נשתמש באותה דוגמה שהזכרנו: תקנת פרוזבול נבעה ממצב מסוים, הציבור פסק מלהלוות מפחד שמא תשמיטנו שמיטה. המצווה הזאת בתנאים אלה, במקום להוות מנוף להתעלות נפשית ומתקנת סדרי החברה ברוח התורה, הפכה לגורם מכשיל; לא זו בלבד שלא נתבטלו הניגודים הכלכליים והחברתיים, אלא להיפך: בהימנעות העם מלהלוות, גם אותה טובת הנאה לשעתה, שזה ששעתו דחוקה היה יכול להשיג הלוואה בלי ריבית, גם זה נמנע מאתו; התקנה באה לתקן זאת, אולם מבלי לוותר על התכנית ארוכת-הטווח של עבודה לתיקון המידות להחזרת המצב, שחזתה תורה ורצתה תורה, על קדמתו – שהמלווה ילווה ברצון גם אם יפסיד כספו. היה הכרח, אפוא, להשאיר באיזו שהיא צורה "זכר לשמיטת כספים", משהו שיציין ויזכיר, שדרך זו שהולכים בה אינה אידיאלית ואינה פתרון, שאין זה אלא פתח לשעת סכנה, אבל אין להפכו לכניסה ראשית. ודבר זה הושג על-ידי תקנת פרוזבול!

18. במאמרו שמיטה במהלך הדורות פ"ו.

באופן מעשי הפרוזבול אמנם אינו משאיר כמעט אפשרות לקיום שמיטת הכספים, הן יכולים אנו להיות בטוחים כמעט במאה אחוז, שהמלווים ישתמשו בתקנה זו, ואף פעם לא יקיימו שמיטת כספים. אולם מכל מקום מסגרת ההלכה של שמיטת כספים לא נפגעה: רק על-ידי פרוזבול שביעית אינה משמטת, ולא בלעדיו. דבר זה עצמו מהווה "זכר לשביעית" בצורה הנמרצת ביותר; המלווה מסדר הפרוזבול תמיד נזכר ועומד על כך שבעצם – צורת השמיטה צריכה להיות אחרת, וכל בעל נפש יבדוק את עצמו שמא יכול הוא לפעול בנפשו לקיום המצווה ככתבה וכרוחה; עם מתן האפשרות של עקיפת הלכה זו של שמיטת כספים מרגישים שזוהי עקיפה על הניסיון שיודעים שלא יוכלו לעמוד בו, מתוך הנחה שמוטב לא להתנסות בניסיון כזה שישמש רק למכשול; אולם כל דור ודור יראה את עצמו כחייב לחתור ולהשתדל לעלות למדרגה יותר גבוהה, בה יוכל לעמוד בכבוד בניסיון שהועמד לפניו, במקום לברוח ממנו.

הרי זה בדומה למה שלמדונו חז"ל: חייב אדם לומר, מתי יגיעו מעשי למעשי אבותיי אברהם יצחק ויעקב. אמירה זו עצמה וחתירה זו למעמד הגבוה, אף אם איננה מביאה אותנו למעמד גבוה זה, מכל מקום משפיעה בכדי לשמור על עצמנו מהידרדרות ולהכניס בנו רצון לשאוף תמיד לשלמות יתר. גם בנידון שלנו ה"זכר לשביעית" תמיד יעמיד בפנינו את השאיפה להגיע לקיום השביעית כתיקונה.

לסיכום:

נמצאנו למדים מספר הבנות של משמעותו של תקנת הפרוזבול:

- א. תקנת הפרוזבול מפקיעה את תקנת מצוות שמיטה מדרבנן.
- ב. תקנת הפרוזבול מפקיעה את החלק המעשי של תקנת שמיטת כספים דרבנן, אך עדיין המגמה של "זכר לשביעית" נשארת.
- ג. תקנת פרוזבול מקבילה לתקנת שמיטת כספים דרבנן, ששניהם עניינם הוא רק שיהיה "זכר לשביעית".
- ד. תקנת פרוזבול שיש בו "זכר לשביעית", עניינו לעורר ולזרז אותנו לחזור ולקיים מצוות שמיטת כספים ככתבה וכרוחה.

בירור זה בהבנת משמעות תקנת הפרוזבול, בא מתוך התעוררות מבורכת לקיים בסוף שנת שמיטה, בנוסף לתקנת פרוזבול, אף מצוות שמיטת כספים בחוב אחד, כפי ששאף בעל האורים ותומים, וכפי שכבר הנהיג הבן איש חי

בעירו בגדאד, והבנת הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל, שאכן זו עניינה של תקנת פרוזבול להזכיר ולעורר אותנו להתקדם ולשאוף לקיים מצוות שמיטת כספים בשלמות.

שמיטת קרקעות ושמיטת כספים - בירור התכלית והאמצעי

(ספר עקידת יצחק, הערות - שער סט הערה א)

כן יעיר אותנו מנין שבע השנים ושמיטת הארץ שנה ושנה, כאלו הייתה רק זאת תכלית ותעודת חיינו עלי ארץ, כי אם למלאות תעודתנו האמיתית נוצרנו, שהיא לקנות לנו השלמות הנפשית שהיא התכלית. ועבודת שש השנים היא רק האמצע, להכין לנו מזון ומחיה להחיות אותנו ואת נפש בתינו, למען נוכל אז מבלי דאגה להשתדל בשלמות נפשנו, וע"ז מורה גם מאמר הכתוב לדעת הרב ז"ל "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" ר"ל שכאשר תשבתו בשנה השביעית, יושרש בקרבכם הרעיון, כי העבודה אשר תעבדו את אדמתכם איננה התכלית, כי אם האמצעי להמציא לכם ולבתיכם המאכל ההכרחי לקיום גופכם, וע"כ נצטוונו ג"כ לשמוט כל בעל משה ידו, כי בלתי ספק רק הכסף הבלתי מצטרך לנו נלוה לזולתנו אשר יצטרך לו, ומדוע נהיה עליו כנושה ליגוש אותו, לקחת ממנו מה שאולי יצטרך עוד לו ולנו הוא אך למותר?

מוצאי שביעית, הקהל ויובל

- 'הקהל' - לימוד אישי וחוויה חברתית - הרה"ג יעקב אריאל
- מקץ שבע שנים - הרב גבריאל קדוש
- במוצאי שביעית - הפילוג, החורבן ובן דוד בא - הרב יהודה זולדן
- במשך היובל - הרב חנן פורת זצ"ל

